

LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT MỚI, TỪ LÝ LUẬN CỦA C.MÁC ĐẾN HIỆN THỰC

★ PGS, TS PHẠM THỊ TÚY

*Viện Kinh tế chính trị học,
Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh*

● **Tóm tắt:** Các cuộc cách mạng công nghiệp là tiền đề, là cốt lõi cho sự xuất hiện các bộ phận cấu thành lực lượng sản xuất mới, nhất là các công cụ sản xuất, đáp ứng yêu cầu phát triển của thời đại. Bài viết làm rõ lý luận của chủ nghĩa Mác về lực lượng sản xuất; thực tiễn phát triển lực lượng sản xuất mới trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, từ đó đưa ra quan điểm cụ thể về lực lượng sản xuất mới.

● **Từ khóa:** lực lượng sản xuất mới; chủ nghĩa Mác.

1. Mở đầu

Hiện nay, lực lượng sản xuất (LLSX) của nhân loại đang có những biến đổi sâu sắc, từ người lao động đến tư liệu sản xuất. Trong đó, sự biến đổi của LLSX xã hội đã và đang dẫn đến sự thay đổi cách thức quản lý, vận hành của nền kinh tế. Nền kinh tế “truyền thống” đang dần được thay thế một cách phổ biến bằng nền “kinh tế số”.

Từ hiện thực này, nhiều phương diện liên quan đến nền kinh tế số được luận bàn như: công nghệ số, dữ liệu số, thương mại số, chuyển đổi số... thậm chí cả những luận bàn về chủ nghĩa tư bản số. Song, trung tâm và ở tầm vĩ mô, thuật ngữ “lực lượng sản xuất mới” được giới khoa học, giới học thuật và các chính trị gia sử dụng phổ biến nhằm tìm kiếm những đổi mới, những đột phá về khoa học và công nghệ vì sự phát triển quốc gia. Vì vậy, LLSX mới là vấn đề cần được nhận thức và làm sáng tỏ.

2. Nội dung

2.1. Lực lượng sản xuất - quan điểm của C.Mác

LLSX là một khái niệm trung tâm của chủ nghĩa duy vật lịch sử; mặc dù C.Mác không trực tiếp đưa ra khái niệm LLSX, nhưng nội hàm của khái niệm này đã được ông đề cập đến ngay trong những tác phẩm ban đầu. Trong các tác phẩm “Hệ tư tưởng Đức”, “Sự khốn cùng của triết học”, “Lao động làm thuê và tư bản”, “Tiền công, giá cả và lợi nhuận”, đặc biệt là trong bộ “Tư bản”, nội hàm của khái niệm LLSX ngày càng được C.Mác và Ph.Ăngghen làm sáng tỏ và có nội dung sâu sắc hơn. Đó cũng là cơ sở khoa học cho việc nhận thức bản chất, động lực của sự phát triển lịch sử - xã hội thông qua hoạt động lao động của con người.

Xuất phát điểm trong nghiên cứu của C.Mác về lịch sử - xã hội là hoạt động sản xuất vật chất của con người hiện thực. Ông viết: “người ta phải có khả năng sống đã rồi mới có thể

“làm ra lịch sử”. Nhưng muốn sống được thì trước hết cần phải có thức ăn, thức uống, nhà ở, quần áo và một vài thứ khác nữa. Như vậy, hành vi lịch sử đầu tiên là việc sản xuất ra những tư liệu để thỏa mãn nhu cầu ấy, việc sản xuất ra bản thân đời sống vật chất⁽¹⁾. Có nghĩa rằng, tiền đề đầu tiên cho sự tồn tại của con người là việc sản xuất ra những tư liệu để thỏa mãn các nhu cầu thiết yếu. Đó là việc sản xuất ra chính đời sống vật chất của con người. Đồng thời, với quá trình đó, con người cũng sáng tạo ra các mặt của đời sống xã hội - “làm ra lịch sử”. Vì như vậy, C.Mác viết: “Việc sản xuất ra những tư liệu sinh hoạt vật chất trực tiếp và chính mỗi một giai đoạn phát triển kinh tế nhất định của một dân tộc hay một thời đại tạo ra một cơ sở, từ đó mà người ta phát triển các thể chế nhà nước, các quan điểm pháp quyền, nghệ thuật và thậm chí cả những quan niệm tôn giáo của con người ta”⁽²⁾.

Từ những luận điểm trên cho thấy, sản xuất vật chất là hoạt động đặc trưng của con người, phân biệt con người với các sinh hệ khác và là hoạt động cơ bản nhất, quyết định sự tồn tại và phát triển của con người và xã hội loài người. Hoạt động sản xuất vật chất của con người được tiến hành thông qua việc sử dụng những công cụ lao động để tác động vào giới tự nhiên (những đối tượng lao động) nhằm tạo ra của cải vật chất phục vụ những nhu cầu thiết yếu của mình. Theo đó, quá trình sản xuất vật chất được cấu thành bởi 3 thành tố: người lao động, công cụ lao động và giới tự nhiên. Ba thành tố này chính là những bộ phận cơ bản hợp thành LLSX theo quan điểm của C.Mác:

Lực lượng sản xuất = Người lao động + Tư liệu sản xuất (công cụ lao động + đối tượng lao động).

Tư liệu sản xuất: Là toàn bộ các phương tiện vật chất mà con người sử dụng để tác động vào

tự nhiên nhằm tạo ra của cải. Tư liệu sản xuất bao gồm:

Công cụ lao động: Đây là yếu tố năng động nhất và cách mạng nhất của tư liệu sản xuất. C.Mác khẳng định: “Công cụ lao động không chỉ là cái thước đo trình độ phát triển sức lao động của con người, mà còn là cái chỉ số những quan hệ xã hội trong đó lao động được thực hiện”⁽³⁾. Nó tiến triển từ cuộc xẻng thô sơ đến máy hơi nước, rồi máy móc điện tử; sự phát triển của công cụ lao động luôn phản ánh bước tiến của LLSX.

Đối tượng lao động: Là những cái mà lao động của con người tác động vào để biến đổi chúng thành sản phẩm. Đó có thể là tài nguyên thiên nhiên (đất đai, quặng) hoặc những vật liệu đã qua chế biến.

Người lao động: Đây là yếu tố quan trọng nhất, mang tính quyết định trong LLSX. Bởi lẽ, con người với những kinh nghiệm, kỹ năng, trí tuệ, khả năng sáng tạo và sức lao động của mình là chủ thể trong mọi quá trình sản xuất, làm cho tư liệu sản xuất phát huy tác dụng.

Như vậy, theo quan điểm của C.Mác, LLSX là toàn bộ năng lực thực tiễn của con người trong quá trình sản xuất, tái sản xuất ra của cải vật chất. Đó là sự thống nhất giữa các yếu tố vật chất và năng lực sáng tạo của con người. Nghĩa là, LLSX không chỉ là công cụ, mà là năng lực tổng hợp của xã hội để chế ngự tự nhiên và tạo ra của cải nhằm đáp ứng nhu cầu sinh tồn, phát triển của con người và xã hội loài người.

Năng lực thực tiễn của con người trong quá trình cải biến giới tự nhiên thể hiện hai mặt quan hệ: *một mặt*, con người quan hệ với tự nhiên; *mặt khác*, con người quan hệ với nhau. Mặt con người quan hệ với tự nhiên chính là biểu thị của LLSX. Mặt con người quan hệ với nhau chính là biểu thị quan hệ sản xuất. Ở mặt quan hệ con người với tự nhiên, con người dùng những công

cụ lao động để tác động vào giới tự nhiên nhằm tạo ra của cải vật chất phục vụ những nhu cầu thiết yếu của mình. Cũng trong quá trình đó, con người nắm bắt được những quy luật của tự nhiên, biến giới tự nhiên từ chỗ hoang sơ, thuần phác trở thành “thế giới thứ hai” với sự tham gia của bàn tay và khối óc của con người. Theo C.Mác, nếu không có con người biết chế tạo, sử dụng công cụ lao động, tác động vào giới tự nhiên thì sẽ không có quá trình sản xuất vật chất. Sản xuất vật chất luôn thay đổi nên LLSX là một yếu tố động và là một quá trình luôn được đổi mới, phát triển không ngừng.

LLSX là một yếu tố động và là một quá trình luôn được đổi mới, phát triển không ngừng, có nghĩa rằng các bộ phận cấu thành LLSX phải không ngừng vận động, không ngừng tạo ra và gia tăng của cải vật chất cho xã hội thì các bộ phận cấu thành LLSX mới trở thành LLSX hiện thực; còn chừng nào người lao động và tư liệu sản xuất chưa kết hợp với nhau thì quá trình sản xuất chưa được tiến hành, chưa thể tạo ra sản phẩm cho xã hội, khi đó người lao động, tư liệu sản xuất tồn tại dưới dạng “LLSX tiềm tàng”. Khi người lao động và tư liệu sản xuất tồn tại dưới dạng LLSX tiềm tàng thì sẽ gây lãng phí cho xã hội. Vậy nên, để không gây lãng phí cho xã hội, cần nhận thức rõ rằng nếu tư liệu sản xuất là điều kiện cần của quá trình sản xuất vật chất thì người lao động chính là chủ thể, đóng vai trò quyết định sự phát triển của sản xuất.

Từ phân tích trên cho thấy, khối lượng của cải xã hội, hay cao hơn là sự phát triển của xã hội phụ thuộc vào trình độ của LLSX mà trực tiếp là trình độ của các yếu tố cấu thành, như: trình độ của công cụ, phương tiện lao động, trình độ khoa học kỹ thuật được áp dụng vào trong sản xuất, trình độ của người lao động (kinh nghiệm, kỹ năng, tri thức, trình độ tổ chức, quản lý, phân

công, trình độ ứng dụng khoa học, kỹ thuật, cách thức mà con người tiến hành trong quá trình sản xuất) và sự kết hợp giữa các yếu tố đó trong sản xuất vật chất.

Vì vậy, C.Mác đã viết: “cái cối xay quay bằng tay đưa lại xã hội có lãnh chúa, cái cối xay chạy bằng hơi nước đưa lại xã hội có nhà tư bản công nghiệp”⁽⁴⁾. Nghĩa là, theo C.Mác, mọi sự thay đổi của đời sống xã hội, xét đến cùng, đều bắt nguồn từ sự biến đổi của LLSX, trước hết là công cụ sản xuất. Như vậy, các xã hội khác nhau trong lịch sử loài người không phải ở chỗ xã hội ấy sản xuất ra cái gì, mà chính là ở chỗ sản xuất ra cái đó *theo những cách thức nào, bằng các công cụ nào*.

C.Mác khẳng định: “Lịch sử chẳng qua chỉ là sự tiếp nối của những thế hệ riêng rẽ trong đó mỗi thế hệ đều khai thác những vật liệu, những tư bản, những lực lượng sản xuất do tất cả những thế hệ trước để lại; do đó, mỗi thế hệ một mặt tiếp tục cái hoạt động được truyền lại, trong những hoàn cảnh đã hoàn toàn thay đổi, và mặt khác, lại biến đổi những hoàn cảnh cũ bằng một hoạt động hoàn toàn thay đổi”⁽⁵⁾.

Xã hội đã ra đời, tiến hóa và phát triển cùng với sự hình thành, tiến hóa và phát triển của LLSX xã hội gắn kết mật thiết với các cuộc cách mạng công nghiệp. Ngày nay, chúng ta đang trong cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, rất khác so với thời kỳ của C.Mác. Sự khác nhau này không phủ định giá trị lịch sử, giá trị lý luận, thực tiễn trong quan điểm của C.Mác về LLSX, mà chính là sự khẳng định những giá trị đúng đắn, bền vững của chủ nghĩa Mác bằng minh chứng thuyết phục rằng⁽⁶⁾: lịch sử chẳng qua chỉ là sự tiếp nối của những thế hệ riêng rẽ, sự tiếp nối đó dựa trên việc khai thác những LLSX do tất cả những thế hệ trước để lại, do đó, một mặt là tiếp tục các hoạt động được truyền lại trong hoàn cảnh đã thay đổi, mặt khác, đó cũng lại là

sự biến đổi những hoạt động cũ, hoàn cảnh cũ bằng hoạt động hoàn toàn thay đổi - LLSX mới.

Sự xuất hiện một LLSX mới mà xưa nay nhân loại chưa từng chứng kiến là tất yếu lịch sử, là sự xác nhận tính triệt để trong quan điểm duy vật của C.Mác về sự phát triển các hình thái kinh tế - xã hội nói chung, sự phát triển của LLSX nói riêng trong từng bối cảnh lịch sử cụ thể. Vấn đề đặt ra là phải bổ sung, phát triển chủ nghĩa Mác nói chung và quan điểm của C.Mác về LLSX nói riêng cho phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh hiện nay. Đồng thời, mỗi quốc gia, dân tộc, mỗi ngành, lĩnh vực cũng như mỗi chủ thể cần sớm nhận thức một cách thấu đáo, tỏ tường về LLSX mới đang hiện hữu để thúc đẩy sự phát triển đất nước.

2.2. Cách mạng công nghiệp lần thứ tư - tiền đề lịch sử cho sự xuất hiện lực lượng sản xuất mới

Cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đã và đang tác động mạnh mẽ tới mọi khía cạnh của đời sống xã hội, trong đó rõ nét nhất là những thay đổi trong nền tảng phát triển kinh tế, thúc đẩy các nền kinh tế truyền thống (kinh tế công nghiệp, kinh tế nông nghiệp, kinh tế nâu) chuyển đổi sang kinh tế tri thức, kinh tế số, kinh tế tuần hoàn, kinh tế xanh... Những thay đổi này là kết quả của sự biến đổi LLSX cũ - LLSX dựa trên nền tảng các cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ nhất, lần thứ 2, lần thứ 3 với tư liệu sản xuất cốt lõi là công nghiệp máy móc, sản xuất bán tự động và thâm dụng tài nguyên cùng lực lượng lao động gắn nhiều với chuyên môn, nghiệp vụ, kỹ năng công nghiệp và thâm dụng số đông, giá rẻ, sang LLSX mới - LLSX dựa trên nền tảng thành quả của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư với tư liệu sản xuất cốt lõi là công nghệ số, trí tuệ nhân tạo, là sản xuất tự động hóa và trao đổi dữ liệu trên

không gian thực - ảo và vật liệu mới, sinh phẩm học... cùng lực lượng lao động gắn với công nghệ số, với sáng tạo và trí tuệ nhân tạo. Nghĩa là, tri thức xã hội phổ biến đang trở thành LLSX trực tiếp, nền kinh tế tri thức đã ra đời và đang được vận hành khá hiệu quả ở nhiều nước phát triển, đúng như C.Mác từng dự báo; năng suất lao động, nhờ vậy, tăng lên nhanh chóng.

Thực tiễn cho thấy, cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư góp phần quan trọng vào thúc đẩy tăng trưởng kinh tế nhưng cũng làm gia tăng khoảng cách phát triển giữa các quốc gia và định hình lại bản đồ kinh tế thế giới. Trong đó, các nền kinh tế phát triển dựa trên nền tảng công nghệ sẽ chiếm ưu thế, các quốc gia đang phát triển sẽ phải đối mặt với nguy cơ tụt hậu khi mất đi những lợi thế cạnh tranh cũng như cơ hội mang lại từ cuộc chiến công nghệ này. Mặc dù vậy, xét trên tổng thể, nếu nhanh nhạy và năng động, các chủ thể đều có cơ hội để “bứt phá” vươn lên nhờ công nghệ, chuyển đổi sang kinh tế số.

Đông Nam Á là khu vực với đặc điểm dân số trẻ, tầng lớp trung lưu tăng lên nhanh chóng trong thời gian gần đây, đang được đánh giá có sự phát triển kinh tế số mạnh mẽ. Năm 2019, nền kinh tế số của Đông Nam Á lần đầu tiên chạm ngưỡng 100 tỷ USD, tăng gấp ba lần trong giai đoạn 2016-2019. Giá trị của ngành thương mại điện tử ở Đông Nam Á đạt 62 tỷ USD năm 2020, tăng 63% so với năm 2019. Dự báo quy mô ngành thương mại điện tử sẽ chạm mốc 172 tỷ USD vào năm 2025⁽⁷⁾. Bên cạnh đó, chuyển đổi số cũng tạo ra nhiều cơ hội phát triển cho những lĩnh vực mới như tài chính, y tế và giáo dục...

Nghiên cứu của công ty kiểm toán hàng đầu thế giới Pricewaterhouse Coopers (PwC), công nghệ AI có thể làm tốc độ tăng trưởng kinh tế thế giới tăng 14% (tương đương 15,7 nghìn tỷ USD) vào năm 2030⁽⁸⁾. Theo dự báo, tới năm 2030,

cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư có thể thúc đẩy tăng trưởng nền kinh tế Việt Nam từ 28,5-62,1 tỷ USD, tương đương 7-16% GDP⁽⁹⁾.

Dưới tác động của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, các yếu tố sản xuất - kinh doanh mới không ngừng gia tăng, kéo theo tăng thu nhập, gia tăng tiêu dùng dân cư, tăng đầu tư cho cả nền kinh tế và tăng năng suất lao động. Cùng với đó, nhờ hiệu quả của các yếu tố sản xuất mới (trí tuệ nhân tạo, dữ liệu lớn, điện toán đám mây, công nghệ số...) làm giảm các chi phí giao thông vận tải, thông tin liên lạc và các chi phí thương mại, làm cho chuỗi cung ứng toàn cầu trở nên hiệu quả hơn. Tất cả những yếu tố trên góp phần mở rộng không gian, phạm vi phát triển của từng quốc gia, từng chủ thể.

Như vậy, Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đã tạo tiền đề lịch sử cho sự xuất hiện LLSX mới. Sự thay đổi căn bản tính chất các yếu tố cấu thành LLSX - trình độ của tư liệu sản xuất và trình độ của người lao động - chính là tính mới, là thực chất của LLSX mới.

2.3. Lực lượng sản xuất mới - hiện thực lịch sử và gọi mở nhận thức

Từ giữa thế kỷ XX, các học giả đã bàn nhiều về các yếu tố mới, các bộ phận mới trong LLSX của xã hội, khi việc sử dụng các dạng năng lượng mới như: năng lượng hạt nhân, năng lượng gió, năng lượng mặt trời,... với luận giải rằng các năng lượng mới này sẽ từng bước thay thế các loại năng lượng truyền thống (than đá, dầu mỏ). Và cũng có nhiều luận bàn về các loại vật liệu mới, các ngành sản xuất công nghệ cao... nhưng chỉ dừng ở mức độ xuất hiện, về những tác động chỉ có tính chất dự báo, chưa trở thành xu hướng, chưa mang tính chất phổ biến và có tác động rộng.

Theo dòng thời gian, thành tựu của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đã bổ sung và làm

phong phú thêm, tác động sâu rộng hơn cả về lượng lẫn về chất mọi mặt đời sống xã hội, theo đó mà cụm từ “LLSX mới” lần đầu tiên được Tổng Bí thư Trung Quốc Tập Cận Bình đưa ra vào tháng 9-2023 trong chuyến đi thị sát ở tỉnh Hắc Long Giang. Tại thời điểm đó, ông chỉ ra rằng: “năng lượng mới, vật liệu mới và sản xuất công nghệ cao” là những ngành công nghiệp cần trở thành “LLSX mới” của nền kinh tế. Tiếp đó tại Hội nghị Công tác kinh tế trung ương tháng 12-2023, cụm từ này được đặt ở vị trí đầu tiên trong 9 nhiệm vụ kinh tế. Trong kỳ học tập tập thể lần thứ XI của Bộ Chính trị Đảng Cộng sản Trung Quốc, cụm từ mang nghĩa tương đồng là “lực lượng sản xuất chất lượng mới” đã được giải thích một cách có hệ thống, cũng như trả lời một cách sâu sắc các vấn đề lý luận và thực tiễn quan trọng về nội hàm cơ bản, động lực phát triển, đặc trưng chủ yếu, bố trí chiến lược, yêu cầu bản chất và sự bảo đảm chế độ của LLSX chất lượng mới, nhằm đưa ra những yêu cầu căn bản để thúc đẩy sự phát triển LLSX của Trung Quốc.

Đến nay, Trung Quốc đã có sự tổng kết sâu sắc về quy luật phát triển LLSX, sáng tạo và phát triển hơn nữa lý luận LLSX của chủ nghĩa Mác. Trong đó chỉ ra rằng, thực tiễn đang thúc đẩy LLSX chất lượng mới và trong bối cảnh này, phương hướng của Trung Quốc là lấy phát triển chất lượng cao để thúc đẩy hiện đại hóa kiểu Trung Quốc. Trên cơ sở đó, trong cuộc họp vào tháng 1-2024, Trung ương Đảng Cộng sản Trung Quốc đã nhấn mạnh rằng: Trung Quốc sẽ xây dựng khả năng tự lực, tự cường ở mức độ cao về khoa học và công nghệ, đồng thời tạo ra những đột phá trong các công nghệ cốt lõi. Hơn nữa, Trung Quốc đang phát triển nền kinh tế kỹ thuật số, thúc đẩy các sáng kiến xanh, cải cách quan hệ sản xuất và thúc đẩy sự phối hợp năng động giữa giáo dục, khoa học và đào tạo nhân sự.

Cụm từ “bộ ba công nghiệp mới”, gồm: pin mặt trời, ô tô điện và pin lithium. Đây cũng là một khái niệm bổ sung cho cụm từ “LLSX mới”. Điều đó cũng có nghĩa rằng, Trung Quốc đang bước vào thời đại mới, thời đại của nền kinh tế kỹ thuật số, thúc đẩy các sáng kiến xanh, cải cách quan hệ sản xuất và thúc đẩy sự phối hợp năng động giữa giáo dục, khoa học và đào tạo nhân sự.

Tại Hội nghị toàn thể lần thứ ba của Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Trung Quốc khóa XX (tháng 7-2024) đã đưa ra định hướng thúc đẩy phát triển LLSX chất lượng mới, dựa trên điều kiện địa phương để thúc đẩy phát triển chất lượng cao. Theo đó, “Báo cáo công tác Chính phủ” tại Đại hội Đại biểu Nhân dân Toàn quốc Trung Quốc (NPC) ngày 05-3-2025 đã lưu ý rằng: “các lực lượng sản xuất chất lượng mới sẽ được bồi dưỡng phù hợp với các điều kiện địa phương. Trung Quốc đặt mục tiêu thúc đẩy các ngành công nghiệp mới nổi và các ngành công nghiệp tương lai như công nghệ lượng tử và nền kinh tế tầm thấp, đẩy nhanh việc nâng cấp các ngành công nghiệp truyền thống và kết hợp các công nghệ kỹ thuật số bao gồm AI với thế mạnh sản xuất và thị trường”⁽¹⁰⁾. Đây là hướng đi mới của Trung Quốc khi chuyển từ nền kinh tế phát triển về lượng sang nền kinh tế phát triển về chất, bền vững, có trách nhiệm với môi trường.

Tại Việt Nam, nhân dịp kỷ niệm Quốc khánh ngày 2-9-2024, Tổng Bí thư, Chủ tịch nước Tô Lâm đã có bài viết “Chuyển đổi số - động lực quan trọng phát triển lực lượng sản xuất, hoàn thiện quan hệ sản xuất đưa đất nước bước vào kỷ nguyên mới”. Lần đầu tiên cụm từ “LLSX mới” được đề cập với hàm ý rằng Cách mạng công nghiệp lần thứ tư diễn ra mạnh mẽ, sự phát triển công cụ sản xuất trong nền kinh tế số tạo

ra biến đổi sâu sắc của LLSX; LLSX mới đang hình thành và phát triển mạnh mẽ.

Ngày 25-11-2024, tại Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, Tổng Bí thư Tô Lâm đã có buổi trao đổi chuyên đề về kỷ nguyên phát triển mới, kỷ nguyên vươn mình của dân tộc Việt Nam. Trong đó, chỉ rõ: “Tập trung phát triển lực lượng sản xuất mới (kết hợp giữa nguồn nhân lực chất lượng cao với tư liệu sản xuất mới, hạ tầng chiến lược về giao thông, chuyển đổi số, chuyển đổi xanh) gắn với hoàn thiện quan hệ sản xuất”⁽¹¹⁾ là một trong số giải pháp, định hướng chiến lược phát triển kinh tế, đẩy lùi nguy cơ tụt hậu, bẫy thu nhập trung bình.

Dựa trên nền tảng lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin về LLSX, thực tiễn phát triển LLSX hiện nay tiếp cận dưới góc độ nghiên cứu của khoa học kinh tế chính trị, cần nhận thức một cách hệ thống, căn bản và toàn diện về LLSX mới như sau:

Thứ nhất, bối cảnh thế giới hiện nay cho thấy, động lực tăng trưởng kinh tế thế giới đưa lại từ thành quả của các cuộc cách mạng khoa học, kỹ thuật lần thứ nhất, thứ hai và trực tiếp là cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ ba đang dần suy yếu, sự phát triển của LLSX truyền thống đang đối mặt với nhiều rủi ro và thách thức hơn. Điều này đặt ra yêu cầu phải dựa vào LLSX ở một trình độ cao hơn để thay đổi cơ cấu động lực của sự tăng trưởng kinh tế.

Thứ hai, thành quả của Cách mạng công nghiệp lần thứ tư cùng với toàn cầu hóa kinh tế tạo tiền đề cho việc phát triển bền vững. LLSX mới chính là “phương tiện” để thoát ra khỏi phương thức tăng trưởng, phát triển kinh tế truyền thống và là hình thái quy định về chất của LLSX tiên tiến cho con đường phát triển LLSX trong điều kiện mới.

Thứ ba, LLSX mới là phương tiện tiến hành sản xuất vật chất cho xã hội dựa trên nền tảng khoa học, công nghệ hiện đại với trình độ trí tuệ hóa cao trong hầu hết các khâu của quy trình sản xuất để tạo nên những sản phẩm mà hàm lượng giá trị do trí tuệ tạo ra và được kết tinh trong sản phẩm chiếm tỷ trọng cao.

Thứ tư, các yếu tố cấu thành LLSX mới vẫn bao gồm các thành tố cơ bản đó là tư liệu sản xuất và người lao động trên nền tảng lý luận của C.Mác, song có những biến đổi thích ứng và có thành tố bổ sung. Trong LLSX mới: dữ liệu trở thành một tài nguyên, trở thành tư liệu sản xuất quan trọng; tri thức của người lao động trở thành yếu tố đầu vào quan trọng nhất của quá trình sản xuất và đặc trưng của LLSX mới là sự kết hợp hài hòa giữa con người và trí tuệ nhân tạo.

Khái lược các yếu tố cấu thành LLSX mới với các thành tố ưu tiên như sau: Lực lượng sản xuất mới = Nguồn nhân lực chất lượng cao và sáng tạo + Tư liệu sản xuất thông minh, dữ liệu số hóa và tri thức + Hạ tầng số và hệ sinh thái đổi mới sáng tạo.

Thứ năm, để thúc đẩy sự hình thành, phát triển LLSX mới thì khoa học, công nghệ phải là điều kiện tiên quyết, là yếu tố quyết định sự phát triển của quốc gia, đồng thời, giáo dục và đào tạo phải trở thành ngành sản xuất quan trọng nhất - sản xuất vốn tri thức.

Thứ sáu, sự phát triển của LLSX mới đưa đến sự tái cấu trúc tổng thể đời sống xã hội và những biến đổi sâu sắc về quan hệ sản xuất, đặc biệt là trong hình thức sở hữu và phân phối tư liệu sản xuất số, theo đó, kiến trúc thượng tầng sẽ được cải biến dẫn đến quá trình xác lập một phương thức sản xuất mới tiên tiến, hiện đại.

3. Kết luận

Với sự phát triển mạnh mẽ của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, LLSX mới đã và đang định hướng, quyết định mức độ, tốc độ,

cấp độ phát triển của một quốc gia. Vì vậy, để Việt Nam không đứng ngoài cuộc và tận dụng tối ưu thành quả của cuộc cách mạng này, Việt Nam cần có những cải cách mạnh mẽ, toàn diện để điều chỉnh quan hệ sản xuất, tạo động lực mới cho phát triển. Đó là cuộc cách mạng chuyển đổi số, ứng dụng khoa học, công nghệ nhằm tái cấu trúc quan hệ sản xuất phù hợp với sự tiến bộ vượt bậc của LLSX mới □

*Ngày nhận: 9-7-2025; Ngày bình duyệt: 29-9-2025;
Ngày duyệt đăng: 22-10-2025.*

Email tác giả: tuypham73@gmail.com

(1), (5), (6) C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập*, t.3, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1995, tr.40, 65, 65.

(2) C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập*, t.19, Sđd, tr.500.

(3) C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập*, t.1, Sđd, tr.257

(4) C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập*, t.4, Sđd, 1995, tr.187.

(7) Kỷ yếu Hội thảo khoa học: *Thế giới trong thập niên 2011 - 2020, dự báo đến năm 2030: Tác động đến Việt Nam và đề xuất chính sách*, Hội đồng Lý luận Trung ương phối hợp với Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam, năm 2019.

(8) Xem: “*What’s the real value of AI for your business and how can you capitalise?*”, <https://www.pwc.com>, 2020.

(9) Thạch Huê: *Đo lường tác động của cách mạng công nghiệp 4.0 đến kinh tế Việt Nam*, <https://bnews.vn>, ngày: 08-01-2020.

(10) Nền kinh tế tầm thấp được hiểu là các hoạt động kinh tế diễn ra ở không gian không quá cao so với mặt đất, thường dưới 3.000m. Đây là khu vực mà máy bay không người lái, trực thăng và các phương tiện bay khác hoạt động để cung cấp các dịch vụ.

(11) Tổng Bí thư Tô Lâm: *Chuyên đề Kỷ nguyên phát triển mới, kỷ nguyên vươn mình của dân tộc Việt Nam*, Hà Nội, ngày 25-11-2024.